

**„СУИЦИДЪТ- ХАРАКТЕРИСТИКИ, ПРЕВЕНЦИЯ
НА СУИЦИДНИЯ РИСК.
ОЧЕРК НА ЛИЧНОСТТА И ТВОРЧЕСТВОТО
НА ПЕТЯ ДУБАРОВА.”**

Автор: Сияна Тодорова Попова

Магистър във ВСУ, Дисциплина: „Психопатология”

МП „Приложна психология”

Под ръководството на: **проф. д-р Риналдо Шишков, д.м.н.**

Резюме: *Настоящата статия има есеестично съдържание и представя феномена „суицид”, анализирайки личността и творчеството на трагично сложилата край на живота си, популярна българска поетеса Петя Дубарова. Използвани са мотиви от литературни източници.*

Ключови думи: *суицид, риск, превенция, личност, творчество, Петя Дубарова.*

**SUICIDE- CHARACTERISTICS, PREVENTION OF SUICIDE RISK.
AN ESSAY OF THE PERSONALITY AND CREATIVITY
OF PETYA DUBAROVA.**

Author: **Siyana Todorova Popova**

Master in VFU, Discipline: Psychopathology

MP Applied psychology

Under the direction of: **Prof. Dr. Rinaldo Shishkov, PhD**

Summary: *This article has an essay content and presents the phenomenon of suicide analyzing the personality and creativity of the tragically suicidal popular Bulgarian poet Petya Dubarova. Motives from literary sources were used.*

Key words: *suicide, risk, prevention, personality, creativity, Petya Dubarova.*

Име: Петя Стайкова Дубарова

Родители: Мария Дубарова, Стайко Дубаров

Сестра: Елица Дубарова

Рожден град в България: Бургас

Творчество: поезия и проза

Години: 17...

Да, героинята на следващото изложение е само на седемнадесет, когато решава сама да отнеме живота си и напуска този свят. На прага на **т. нар. „ранна възрастност“** от развитието на своя онтогенетичен потенциал(използвайки „периодизацията на жизнения път“ на Даниел Левинсън) или още в предверието на „възрастността“, известно като „предвъзрастност“ по психологичната скала, тя не посмява(или не пожелава) да го прекрачи и остава завинаги на тези години. След себе си оставя любящо, потънало в скръб семейство и творчеството си- дълбоко, съкровено, истинско, още приживе спечелило ѝ безброй последователи, които след време ще я помнят като „**безостатъчна, трансцендентна**“. Какви са причините за тази човешка трагедия и до днес остава загадка. Темата е болезнена, повярвайте, дори за човек, който „просто“ започва работа по разглежданата тема и се потопява в релевантната литература, но ще се постарая да приглуша напиралите емоции и следващите редове да звучат обективно и рационално...Трудно е...Вие бихте ли успели?

„...Много хубаво не е на хубаво. Тогава не ми звучеше като прокоба, а сега ме пробожда правотата на народната мъдрост...”- открих тези запечатани думи на майката на Петя Дубарова, които силно ме впечатлиха. Неведнъж, наблюдавайки малкото момиченце, майка ѝ си мисли: „...Господи,

тази красота, това създание не е мое, то не ми принадлежи...”. Нейна учителка свидетелства: „...Това беше едно **самовглъбено** дете...”. Поетът Христо Фотев, станал по-късно неин „кръстник” в поетия творчески път, казва за нея: „...**Тънко, високо, мълчи...**”. За всички, които я помнят в детската ѝ възраст, е невъзможно да я срещнеш и да не я забележиш- приковават вниманието очите ѝ, а по-късно те започват да поразяват с дълбините си, с „**другостта**” си. Тази „особена” хармония и обаятелното ѝ, артистично излъчване, привличат всички. В определени моменти, сетивата на околните улавят, провиждат, особеното съвършенство, което очарова, но и тревожи. Василка Кирязова например споделя, че дъщеря ѝ, „възхитена” ѝ казва: „...**Майко, да знаеш колко красиво си Петя...**”. А Надежда Константинова си спомня: „...**Всичко ѝ се отдава...Всичко изпипано...**”.

Както бегло споменахме по-горе, началото не предвещава нищо лошо. Тя се ражда в обикновено, но задружно българско семейство, на 25.04.1962 г., в град Бургас. Майката, Мария Дубарова е по професия прогимназиална учителка по литература, а бащата, Стайко Дубаров е началник-смяна в Бургаския завод за радиатори. Петя има по-малка сестра, Елица Дубарова, но тя е в невръстна, ранна детска възраст, когато поетесата завършва земния си път и не би могла да има физически спомени за нея. Въпреки това, по-късно личността на по-голямата ѝ сестра ще заеме централно място в целия живот на Елица, както съвсем естествено и на всички останали членове на семейството.

Но нека да се върнем към ранното детство на Петя Дубарова. На девет години(или в периода на „**началната училищна възраст**” според **психологията на развитието**), талантът ѝ вече напире. Видно е, че тя започва да търси изява в много ранна възраст, което дълбоко предопределя самобитността ѝ на човешко същество-според Добриня Топалова- и

рефлексията ѝ, и саморефлексията ѝ. Емоция, чувство, мисъл, ум и **въображение**- те просто бликат от творчеството, което започва да създава, т.е. става въпрос за определено **творчески тип натура**. Близки и познати от обкръжението ѝ се впечатляват от рядко срещаното съчетание на **„темпераментност и съзерцателност, земност и отвъдност“**, което долавят у Петя. Попитана след време дали е забелязвала промяна у Петя, когато пише, Мария Дубарова ще си спомни: *„...Погледът ѝ- променяше се. Ставаше небесна, ставаше астрална, още като малка...“*; *„Отвъдна, космическа, вселенска...“* За романът, който по-късно майката ще напише: *„Избраният“*, тя споделя, че не би видял бял свят, ако не бе имала възможност да наблюдава Петя в това ѝ състояние.

Разглеждайки сведенията за живота и личността на Петя Дубарова, прави впечатление благосклонността на съдбата над момиченцето, отредила то да се роди в семейство Дубарови. Става ясно, че Петя е много близка и с двамата си родители. Откриват се безброй доказателства за тяхната любов, обич, уважение към дъщеря им, както и пълната им, безрезервна подкрепа във всички нейни начинания. Така например за малката поетеса мама се превръща в най-сигурния „уред“ за измерване на въздействието на стиховете ѝ. Баща ѝ пък започва да събира захвърлените, чисто по детски от Петя написани творби и да ги печата на машина и така се ражда *„Малка книга от личния архив на Петя“*, която съдържа стихотворенията ѝ от 1971 г. до 1974 г., 221 на брой, „спасени“ от разпиляване. **Детето знае, че може да се довери, да сподели:** *„не знам какво да пиша“*, споделя дарбата с родителите си, защото получава усмивките им, радостта им и уважението към Божия дар, но най-вече мнението им.

Дотук, изследвайки **задължителната фамилна предиспозиция**, можем да заключим, че **не са налице отклонения**. Семейната среда е

сигурна, подкрепяща, уютна и създаваща опора за подрастващата Петя. Разбира се, констатираме това като правим уговорката, че анализираме от дистанцията на времето и писмените свидетелства за живота и творчеството ѝ, ето защо само можем да предполагаме, но не и да твърдим със сигурност.

Тогава какво е довело до фаталния край на девойката? Ще се опитам да намеря отговори там, където единствено биха могли да се открият нагледни запазени доказателства за същността ѝ, отчитайки нейния *индивидуален почерк*- именно в **творчеството ѝ**. Светлозар Игов пише по този повод: „...*поетиката на Петя Дубарова се обглежда в житейския ѝ път, осмислен като неизбежен конфликт на волята за творчество с репресивността на институциите*”.

Запознавайки се с творчеството на Петя Дубарова, бях изумена колко много разкрива то за личността ѝ, за нейния личен „*вдълбан знак*” всъщност...

Специално внимание в него заемат образите на родителите ѝ- стихотворенията: „*Баща ми*”, „*Мамо*”, „*Моята майка*”. **Петя усеща и знае, че е обичано дете и отвърща със същата щедрост.** В стихотворението „*Къщичка*” Петя изживява **дома като съдържащо човечността, обичта, щастието на любящото семейство място.** Прави впечатление яркият контраст между тази творба от ранният период на поетесата и написаното през трагичната 1979 г.(в края на живота ѝ)- „...голямата къща”, въпреки привидната еднаквост на сюжетният обект. В ранната творба животът, уютът, топлината на дома се прокламират като най-ценен дар и най-съкровени възжеления, а в късната-студенината, празнотата, отчуждеността и мракът са най-желани нейни гости. *Колко са показателни само творбите на Петя за душевното и емоционалното ѝ състояние през годините!*

От 1972 година са запазени 30 стихотворения. По повод станалата през тази година трагедия със самолетната катастрофа, в която загиват бургазлии

и която отзвучава силно в града, малката Петя започва да изразява чисто човешката си съпричасност(**емпатийност**). Тя не просто излива душата си в стихотворна форма като утеха на близките на загиналите, а е убедена, че трябва да залепи красиво изписаните си стихове на стената с некролозите! Тези нейни действия въздействат силно, внушавайки, че поезията за Петя означава **призвание, служене, дълг**. Давайки частица от себе си, тя се слива нагледно с мъката на скърбящите души.

В ранните творби на Петя се усеща **пламенност, порив за живот**(„...*Много съм щастлива, мамо!*...”), но и неизменно присъстват **дълбочината, сериозността, отговорността** като отчетливи личностови проявления(изяви)- тя често повтаря убедено(не „искам”, „мога”), а **„Трябва да пиша!”**. Свидетелствата на близки показват, че Петя не обича умалителните имена, дори като малка, за да ги избягва, казва например: „прозор” вместо „прозорец”, „жилета” вместо „жилетка”.

Вестник „Септемврийче” публикува за пръв път творба на Петя Дубарова. От редакцията признават, че първоначално не са повярвали, че авторката е толкова млада: „...*Петя, Петя, колко сме лоши ние възрастните, не ти повярвахме, преровихме всички стихосбирки на поети, за да видим откъде си вземала...*”. Следват публикации в списание „Славейче”, вестник „Черноморски фронт”, вестник „Средношколско знаме”, списание „Пламъче”, списание „Родна реч” и пр., но малцина са редакционните колегии, които публикуват творбите на поетесата в оригиналния им, автентичен вид, без да се правят корекции по тях, така както ги поднасят ръцете на Петя. Когато излиза първото ѝ стихотворение, вместо да се радва, както би направило всяко дете, Петя **плаче, защото е било поправено**. Мария Дубарова ще си спомни: „...*Ако се опитам да ѝ поправя някоя дума, надаваше рев до Бога. Нищо не даваше да се променя*”. По-късно мнозина автори ще

нарекат събитията, ставали по това време като **„голямата манипулация-възпитаването“**.

Няма и съмнение, че Петя е притежава онази особена **чувствителност** и **сензитивност**, присъща само на талантливите хора, надарени свихе. „Поправките“, които редакторите извършват върху творбите ѝ **силно я нараняват** и видно тя изпитва **недоверие и страх**- изпраща писмо до списание „Родна реч“, в което „се жалва“: „...*Ще бъда безкрайно щастлива, ако ми отговорите като на големите...*“, а върху черновата детето е написало с червено: „...*Толкова мъки, толкова нерви, толкова плач!!! Заради това писмо...*“. По този повод майката ще каже: „...*Беше надраснала връстниците си. Като малка усещаше тази разлика, но не можеше да си я обясни, и понякога я обхващаше чувство за малоценност*“.

Според Добриня Топалова е късно да се опитваме да обясняваме драматичния сблъсък на Петя с институцията, с „Нейно Величество Системата“, със събитията, които са факти от биографията ѝ през трагичният месец ноември 1979 г.- тогава е нанесен само поредният удар, а сблъсъкът започва още по това разглеждано време.

През краткия си земен път, Петя Дубарова винаги е срещала **опекунни и ментори**, които ѝ подават ръка по нелекото избрано творческо поприще. Настойчивостта на майката, също винаги бдяща и представляваща **силна опора** за малката Петя, довежда до тези съдбовни срещи за поетесата. Тя се запознава с личности като вече споменатият Христо Фотев, който казва по този повод: „*Беше невъзможно да не бъдем заедно!*“, Недялко Йорданов („*Детето има определени данни!*“), Григор Ленков, към който момичето се привързва силно, отразява го в стиховете си и по-късно скърби за него („*Пиши, пиши, моето момиче!*“), Георги Константинов, Веселин Андреев: „*То знае всичко това момиче!*“. Доловили таланта на твореца у

детето, с думите си за нея, те изпълват света ѝ с **доверие и обич**. Мария Дубарова разказва: „*Казах на Петя, че един голям поет е харесал много нейните стихове и тя, поощрена от това, написа в един ден седем стихотворения. Импулсът беше даден*”. Твърде вероятно ако детето нямаше **мъдростта, любовта на тези, в които най-много вярва**, може би раните щяха да я накарат да не показва стиховете си. В семейството **обясняват** „поправките”, настойчиво я **лекуват от обидата**, както е възможно-**поощряват я** пак да изпрати стихове, отбиват се в редакции и „напомнят” за поетесата. Мария Дубарова свидетелства: „...Христо Фотев с мълчаливо одобрение и явна радост от написаното я поощряваше до края...”, а самият Фотев си спомня отправените към нея съвети: „...да пише както си иска, както може...”.

Петя е щастлива- **признават я**: „*Много се радвам, че съм цяла поетеса!*”. Чудото на надареното момиче откриват и в **училище-** началната ѝ класна ръководителка казва за нея, че „*усеща мерената реч*” и има „*особени сетива за ритъм*”.

1975 г. носи **нова зрялост**, промяната е значима. Петя расте, а с нея расте и броят на творбите ѝ. За пръв път е публикувана и проза- една импресия и един разказ. Все по-ясно се очертава символиката на **слънцето**. Долавя се „най-нейната” тема: „аз и **морето**”. Открива се цяла „философия на **хармонията**”. Разглеждайки творбите, долавяме силен копнеж, импулс за дело, „*да отдадеш като слънцето*”, да спасиш, да утетиш. Поривът да служиш на живота, да дариш обич някому е изначален и непрекъснато появяващ се в текстовете на момичето. Видно е, че в този подрастващ период от развитието ѝ, Петя се чувства **окрилена** от свободата, която ѝ дават авторските писания- желанието ѝ е красноречиво: в заглавието „*Да съм слънчево момиче!*”. Веселин Андреев пише в „Сонатата”: „...*Човек*

възприема света с цялото си тяло, с всичките си **сетива**, но всеки най-силно с едно сетиво. Петя улавя света с косите си. Чрез тях **чувства** движенията на тялото си в пространството...”. Създадените през този период стихотворения продължават да изразяват интензивния процес на **саморефлексия**, дълбокото докосване до вътрешното „Аз”, до съдбата- „солената **радост**”, „радостта своя”, „радостта като сълза”, заглавията: „Щастие”, „Обич”, „...но ще бъда най-щастлива...”. Очевидно е търсенето, натрупана е уникална, своя опитност да изживяваш **щастие**- и търсенето продължава, а светът е изпълнен с **живот**.

Променя се броят на творбите ѝ, както се променя и самото дететските разсъждения отстъпват и се появяват размислите на девойката Петя. Настъпилата житейска промяна прави впечатление и съвсем закономерно намира отражение и в творбите ѝ. „Детството- лятото” например отразява следната импресия: „...**Пак съм с моето лято...То ме дърпа нанякъде. Къде? ...Та това е детството, моето детство. Моето мило момиче, което доскоро притежавах** изцяло. Как чудно е **преляло** в образа на лятото...”. Детската невинност като че ли е изчезнала, а на нейно място се появяват все по-тъмни окраски- лирическият герой започва да „**пророкува смърт на Вселената**”, съчувства, **страда**. Друга импресия, описана в „Листата- сънища” поразява с пророческите си проникновения: „...**Косите на земята...как силно те приличат на нощите ми есенни, на сънищата страшни, горчиви и солени, премятани от разум полусънен и до сутринта умиращи...**”(Петя издъхва точно през декемврийска утрин, в резултат от свръхдоза сънотворни). Ясно е, че сезоните(по смисъла на **психологичният комплексен подход към „сезоните в мъжкия и женския живот” на Левинсън**) разкриват ярка символика в творчеството на Петя Дубарова- през октомври 1975 г. откриваме: „...**Есен е. Тъжна шума се разстила по асфалта и хлипа под**

краката ми...”. Ярка символика откриваме и при разгръщането на морската тематика- така морето „изживява” часа на **изпитанието**, създава се **заплаха за живота**, среща **със злото**, необходимо е **усилие, за да бъдеш, да проявиш и запазиш същността си**. Очевидно морските светове в поезията на Петя ни водят към най-дълбокото място на екзистенциалните ѝ търсения, към въпросите за **пресечната точка между живота и смъртта, за избора, който всеки прави, към собствената ѝ съдба**. През ноември 1975 г. Петя написва 19 стихотворения, които оформят особено характерна група, в която се ражда **„най-тъмното”**. Текстовете смайват с психологическата си дълбочина и с пророческата си сила и стават неволен предвестник на неочакваната приближаваща трагика. Поетесата има и дневник(съхранен и до наши дни), в който прилежно вписва субективни свои впечатления още от детството, „*слънчево*” дотогава момиче през есента на 1975 г. написва редове, които през никоя от малкото есени, които му остават, няма да бъдат повторени по дух в дневника. Внушава се **драматизъм на отнетата свобода**. През октомври 1976 г. Петя пише: „...*Сбогом, мое лято! Целувам те нежно!...И вярвам, че ти пак ще възкръснеш...*”. През септември 1977 г., пак: „...*Край на хубавото лято. Лунапаркът си замина преди няколко дни...*”. Финалът е през септември 1979 г.: „...*А моите най-щастливи дни са когато изживявам страданието по изтичащото лято...*”. Забелязват се още ярки символики: ден-нощ, описанията на цветовете гами: в „*Настроение*”(„...*Дали ще бъда скоро пак щастлива?...*”) „*брадвата на луната*” е „*откършила*” от силата, защото е достигнато сърцето. Поетесата пише: „...*Сърцето ми е буца сива руда...*”, т.е. **мъртво**, защото **сивото** в поезията на Петя Дубарова означава **край** на живите неща, на пъстрото на празника. Символиката продължава: стихотворението „*Треперя ли? Студен ли е дъхът ми?*”, както и с още от природните феномени, описани в творбите ѝ- „*с дъжда*” и „*след*

вятъра” и пр. Още веднъж ни се разкрива **чувствителността** на поетесата, с която е надарена: „...*Как рядко ми се случва да съм бяла!...цялата изтръпвам и боли ме!...*”- устойчив знак за **изживяване** на изключително **сетивни** състояния.

През 1977 г. момичето е на четиринадесет-петнадесет години, т.е. точно **в началото на юношеската възраст по скалата на психологията на развитието**. Видно е, че периодът е труден: „**Ужасен ден**”(„...*поне да можех да заплача. Сълзица не отронват тези пусти очи...*”; „...*никого не обичам, дори себе си...*”). Годината остава знаменателна с още едно събитие- Петя се снима във филма „Трампа” на Георги Дюлгеров. За ролята я препоръчва нейна учителка, а Дюлгеров мигновено я одобрява: дори не е нужно Петя да играе тя е себе си. Виждайки у нея шанс за филма, режисьорът дори променя проекта си, започвайки да снима на принципа на импровизацията. По-късно той си спомня: „...*От първия момент разбрах, че имам работа с **Божя дарба**. Тя бе целуната от Бога...*” и споделя още: „...*За мен Петя беше като Астия-тракийската жрица- **властна, способна да води след себе си**. Казах ѝ: *Защо не пишеш така простичко..., а си усложняващ стила? Тя ме погледна-без никакъв коментар! **Знаеше си цената** и не влизаше в ненужни спорове...*”. За събитието си спомня и майката, Мария Дубарова: „*Всички много обикнаха Петя. Наричаха я **Огънчето***”. Петя обаче вижда нещата от друг ъгъл- появява се сянката на непосилното **бреме на „обществените” очаквания**. През 1978 г. тя пише в дневника си: „...*обществеността, по-точно интелегентите се интересували от мене..., че съм била за съучениците си **авторитет**, защото съм била поетеса, голям естет и **не трябвало да давам лош пример на останалите...***”. Несъмнено, тази посока на тълкуване има смисъл при оценката на злоещите събития една година по-късно. Пророчески, в тази връзка ще се окажат и словата на героинята на Петя във*

филма, по повод речта, която изнася: „...*Една жестока ножница със крясък отхапа моите коси, разпръсна ги по пода като пясък...*”.

През 1978 г. Петя е вече доста променена, което не остава без следа и в творчеството ѝ(за същото свидетелства още и дневника ѝ). Настъпила е сложната, многопластова **юношеска възраст**. Тази възраст се отличава освен с бурните си физиологични промени(съзряването), така и с емоционалните такива. Тук **бунтарката** Петя излиза на преден план- никак не склонна да загуби весел миг заради нормите, става **дръзка**. Тя възроптава срещу злоупотребата на шаблона над човешкия индивид и той среща отпора ѝ в Петийния свят, творческият, изразено чрез категорични и недвусмислени жестове на словото:”...*По практика ни е една гадюха!*...”. Градусът на вътрешната драма за Петя в училище се покачва. Тя се бунтува срещу всички „униформени” съвети: „...*Тези даскали се чудят пак какво да измислят, за да ни затормозяват...*”. Но възрастта има и своите пленителни моменти- по това време светът на девойката Петя се изпълва с чудеса, най- невъобразимо и властно я завладява едно непознато досега чувство, именно любовта. Появява се един омагьосващ и далечен Пер, който предизвиква дълбоките ѝ сърдечни вълнения, кара я да осъзнае магнетизма си и да се наслаждава на женствеността си. За съжаление тези светли моменти са кратки и преди всичко- илюзорни. Петя е „*ранена от студени безразличия*”, **любовта се оказва несподелена**.

1979 г. е последната година от живота на Петя Дубарова. Сякаш в злокобен унисон със станалите към края на годината събития, тогава излизат творбите: „*Ето ме днес свършено разлистена...*”, „*Посвещение*”, а някои от тях са заредени с особена трагика: „*Под мене като грохнал мършав кон...*”, „*Нозете ми се сплитат изранени...*”, „*Измамена младост...*”. Белетристичният талант на Петя се разкрива тук във вече по-зрелите ѝ

разкази: „Тайна”, „Ревност”. В дневника на Петя и през тази година, когато приключва земният ѝ път отново срещаме образа на шведа Пер. Тя заявява: „...Влюбих се в швед. Такъв един-висок и рус, хладно-ласкав и пресметлив...”. Към него „...летят писма и се занижават за кой ли път дните на очакването...”. Видно е, че любовта ѝ остава несподелена, което я **наранява дълбоко.**

Но големият размисъл за тази година има следното послание- „*Не искам да живея в заслепление...*, асоциирано с прозренията за „*нещо гнило*”. Следва откровението, в което сякаш „моли” за още глътка живот, преди да се пренесе във вечността, тя сякаш **предусеща**, че времето ѝ изтича: „...*Просто живея много бързо...живея много много бързо. Всичко, което имам, което е мое, ми принадлежи много повече...*”. Накрая заключава, питайки се сама себе си: „*Каква съм?- момиче, жена, дяволица?*”. Прозират чувства на **обърканост, замъгленост.** Усещането е за **трансформация** на духовното, която изпреварва тленното, физическото, материалното. По това време завършва и разказа „*Петя за моята Петя*”, който е екранизиран през настоящата 2022 г.- премиерата на филма, създаден през 2021 г.

Следва „училищната драма”, която се разиграва по повод неволна грешка на Петя по време на училищна практика, провеждана през ноември 1979 г. в пивоварния завод в Бургас. Специалисти инженери от цеха заявяват, че повредата(става дума за перката на брояч) не е голяма и не застрашава продукцията. Класният ѝ ръководител, г-жа Жени Маринова се застъпва за момичето, заявявайки, че „*случаят няма защо да се предъква*”, установявайки за себе си фактите след лични срещи и разговори. Нейното становище по въпроса обаче е явно неудовлетворително за ръководството на училището, тъй като дори няма да бъде уведомена за решението му да се предложи Петя за **наказание** на съвета(намаление на поведението ѝ като

ученичка във въпросната Английска езикова гимназия, заплащане на нанесени щети и пр.). Преди злополучният съвет майката, Мария Дубарова също ще се опита да се застъпи за дъщеря си, изтъквайки обективността на ситуацията, но сюжетът е предрешен, нищо не може да повлияе на замислената наказателна акция. Отговорникът по практиката Рибова, директорът Бахчеванова(същата персона, която преди време се опитва да „ореже” „крилете” на Петя, скастрирайки я с рецензията, че „*много хвърчи*”), заместник-директорът Берберова- играят видна роля като част от нейните „палачи”. Чрез очевидни лъжи се мотивира предложението за наказание като инцидентът е представен като саботаж, предизвикал гневната обществена „справедливост”- идеален сценарий, съвсем в духа на времето. Петя остава вярна на себе си и до последно не се предава- смело отвърща на удара. Според свидетелства на съученици, изправена пред класа и в присъствието на заместник-директора да дава обяснения за случилото се, девойката отправя сериозна порция **свободен дух и смело слово** към Берберова, **тя се осмелява да „иска думата”**. Заявява твърдо, че „...*в училище има...учители добри, но и ...учители омразни, които не трябва да носят това име...*”. Добриня Топалова пише: „Но това, което Петя няма как да знае е, че поведението ѝ е вече намалено и с думите си на 03.12.1979 г. тя най-малко би предизвикала именно това. Тя държи обаче да е видно, че е над „разумното поведение”, че **няма да се приведе ниско, за да избегне наказанието**. В българската литература така правят **Поетите**, твърди митът”.

Дълго и упорито Петя е викана, питана, притискана да твърди това, което „трябва”. Някои автори, изследователи на Петя Дубарова твърдят, че „*типичното описание на садистичното поведение неизменно включва това-садистът обича да наблюдава унижението и страданието на жертвата си*”. След непрекъснатите привиквания в дирекцията от последната седмица,

от които често Петя се връща разплакана, е пределно ясно, че „в упор” е отправен твърде голям намек към институцията, в лицето на ръководството. Този жест няма да се прости, но дали след станалите трагични събития изброените имена на „моралните убийци” на Петя, както ще бъдат наречени впоследствие, най-после са си дали сметка, че съизмерен със стойността на един погубен млад живот случилият се инцидент в завода е просто нищожен? Можем само да гадаем...

Последните редове, които написва Петя Дубарова приживе са на стихотворението „*Измамена младост*” от 03.12.1979 г., което родителите ѝ откриват на пишещата машина. Това е предсмъртното ѝ слово и заслужава да бъде разгледано в контекста му. То поразява с „различността” си: „*Измамена. Младост. Прошка. Сън. Спомен. Зад стените на голямата къща. ТАЙНА.*”. Акцентът пада върху последната дума („тайна”), единствено състояща се само от главни букви- последното ѝ желание е тайната да остане такава. Изписаните думи на нов ред са точно седем на брой-това е Божественото число. Асоциациите са за **разочарование, отчаяние, търсене на спасение, но уви, отвъд живота.**

На 03.12.1979 г. Петя се връща от училище като споделя тревожността си от станалите събития в училище с родителите си, които я успокояват. Баща ѝ дори я съветва „*да не ѝ пука*”, целува я нежно и родителите отиват на работа, тъй като са следобедни смени. Петя остава сама и взема трагичното, считало ѝ се единствено „правилно” решение да сложи край на живота си, изпивайки голямо количество сънотворни хапчета, които купува от аптеката. Малко преди това, изписва последните си, предсмъртни слова на пишещата машина. Прави впечатление, че дори в пътя към смъртта, Петя действа хладнокръвно и решително, като „по ноти” **следва отчетливо набелязан преди това план, с ясно намерение да доведе нещата докрай.** Тя не прави

опит за самоубийство, а директно се самоубива, като преди това изчаква родителите си да напуснат дома, явно, за да се увери, че не ще могат да осуетят плановете ѝ. Разбира се, горките родители не са могли да предполагат какво ще се случи след часове с дъщеря им, тъй като не е дала каквито и да е признаци за предстоящите си намерения ... Когато вечерта майката се връща от работа, пронизителният ѝ, отчаян вик изпълва дома на семейството. Мария Дубарова вика незабавно линейка, но всичко е напразно- Петя е вече в кома, изгубени са твърде много часове... Цяла нощ лекарите се борят за живота на момичето, но безуспешно. На сутринта на 04.12.1979 г. Петя Дубарова поема по избрания път към вечността, там, където не ще могат да „орежат“ крилете ѝ. Това е нейният последен избор, мнозина биха казали, израз на свободата на духа ѝ, но аз питам: на каква цена?... а дори не е успяла да навърши пълнолетие!

След всичко написано дотук, нека да обобщим: каква е Петя Дубарова от **психологична гледна точка**?

Как бих опиричила личността ѝ, следвайки **типологията на личността** на Юнг? Би следвало тя да бъде **интровертен тип**, притежавайки богат вътрешен свят, на който отдава голямо значение, нейната **самовглъбеност** и на моменти дори **самодостатъчност**.

Как бих я определила още, според **класическите типове темперамент** на В. С. Мерлин, т.е., дали е сангвиник, холерик, меланхолик или флегматик? Определено считам, че нейната **меланхолична** натура взема превес над всички други характеристики, които могат да се отбележат. Тя се забелязва и в творчеството ѝ- все по-отчетливо с напредването на възрастта- показателни са запомнящите ѝ слова: „...*А моите най-щастливи дни са когато изживявам страданието по изтичащото лято...*“; „...*Есен е. Тъжна шума се разстила по асфалта и хлипа под краката ми...*“.

Нека сега разгледаме един основен *синдром на емоционални нарушения*, за да добием по-ясна представа за възможните причини, довели до трагичния завършек на живота на младата поетеса.

Обичайно в българската литература се говори за *депресивен синдром* с **триада от симптоми**: *дистимия, хипобулия, забавено мислене и реч*, а в МКБ-Х и DSM-IV вместо това се използва терминът „*депресивен епизод*” и се описват симптомите, които се включват в него. Те обаче са доста повече от цитираната по-горе симптомна триада и задължителните 2-3 от тях за диагнозата „депресивен епизод” не се припокриват с нея. *В диагностичните указания според МКБ-Х са включени критерии за депресивен епизод с представен различен брой симптоми, според тежестта на депресивния епизод и минимална продължителност от две седмици.*

В случаят на Петя Дубарова, симптомите имат ясна отчетливост, откриваме: „*потиснато настроение*”, *загуба на интереси и радост*”, „*понижена самооценка и себеувереност*”, *идеи за виновност и безполезност*”, „*песимистично възприемане на бъдещето*”, а последният е повече от категоричен: „*мисли или действия за себеувреждане или самоубийство*”.

Терминът „*меланхолия*” е известен като **отделно заболяване**, но според съвременните класификации (DSM-IV) се разглежда като **вариант на депресивния епизод**. Съществуват редица становища, според които има основания за съществуването на обособен меланхолен синдром и този въпрос предстои да бъде решен в следваща ревизия на класификациите. На този етап е важно да се знае, че към меланхоличните черти на депресията принадлежат: *трайното потиснато(мрачно) настроение, значителна психомоторна и когнитивна забавеност до степен на ступор или изразена ажитация с персеверации, сутрешно влошаване на депресията, ранно сутрешно*

събуждане(поне два часа по-рано от обичайното), значителна загуба на апетит и тегло, усещане на болки или телесен дискомфорт и **преживявания за вина, които често са налудни**. Важно е да се отбележи и факта, че подобна симптомна характеристика се наблюдава много по-често при **биполярната**, отколкото при **рекурентната депресия**.

Касателно **методологията на психиатричната диагноза**, повечето психиатрични симптоми имат своя корен в нормалната психична дейност като разпознаването на един симптом не означава все още съществуването на психично разстройство. Симптомите се използват като индикатори за психична болест преди всичко въз основа на техния брой, честота, продължителност и интензивност като дори и при спазване на това условие, все пак единичният симптом не може да има решаващо значение за диагностицирането на психично разстройство. Решаващият индикатор за това е групирането на симптомите в **синдроми**. Синдромът е група от симптоми(симптомокомплекс), които се наблюдават заедно и са взаимосвързани. Диагностичното мислене се движи в последователността: „симптом-синдром-диагноза”. Много от психиатричните диагнози са фактически синдроми.

Психиатричната диагноза е една от най-трудните в медицината, поради което се нуждае от изясняване на някои нейни специфики, както следва:

Важна е **анамнезата**- събирането на данни относно първите прояви и динамиката на настоящото психично разстройство, евентуалното съществуване на психиатрични(психологични) проблеми на пациента в миналото(вкл. детството), особеностите на личността(характер и темперамент), както и психосоциалното му функциониране в и извън семейството са критично важни за диагнозата. Тези данни се събират от

членовете на семейството и ключови фигури от обкръжението на пациента. Психично здравият статус на близките родственици (минало и настояще) е също от голямо значение, защото в психиатрията, както и в цялата медицина съществува термина „наследствена предиспозиция”, която е рисков фактор за възникването на психиатрични разстройства.

Обективното наблюдение е ключов момент- соматичният преглед е задължителен. Необходимо е да се насочва вниманието към всякакви знаци и белези- от убождания, синини, рани, които трябва да се опишат с тяхната локализация. Соматичният преглед не бива да се базира на интерпретация. Интерпретация може да има, но тя задължително следва регистрирания факт. Обективният психиатричен преглед е продължение на медицинския соматичен преглед. Фокусът е върху преживяванията и поведението, които представляват експресия на функционирането на мозъка, на взаимодействието между мозъчното функциониране и останалото тяло, и на влиянието на обкръжението върху това взаимодействие. *Психиатричното интервю е основният инструмент на психиатричния преглед.* Съществуват структурирани, полуструктурирани и свободни интервюта. Психиатричният преглед може да бъде допълван с използването на въпросници, оценъчни скали и т.н.

Важни опорни точки са още: ***точната терминология, разделянето на формата от съдържанието, значимостта на симптомите, принципите на диагнозата.***

Знаейки тези научно доказани истини, които разгледахме дотук и съотнасяйки ги към случая на Петя Дубарова, дали можем да твърдим, че ако някой беше *доловил* в поведението ѝ (или *разчел* в творчеството ѝ!) несъмнените **признаци (или обективни симптоми!)** на т. нар. „депресивен синдром”, съпроводен с меланхолия, абулия (апатия, индиферентност),

тревожност и безпокойство у поетесата, които се свързват с **емоционални нарушения**, ако бяха използвани съответните психологически техники и похвати за противодействие на посочените **разстройства** от професионалисти в тази сфера, щеше да има спасение и предотвратяване на загубата на този млад човешки живот? Според мен, отговорът на този въпрос е категорично положителен. Но не се е случило така! Роднини, близки, учители, приятели...никой не е „*провидял*”. А допускам, че само един разговор с училищния психолог(ако тогава- през 1979 г.- съществуваше такъв специалист в българската образователна система) би могъл да промени коренно развоя на събитията. Но уви!...

Ето защо, тъй като не желая да се поставя този тъжен финал и защото винаги трябва да се стараем да извличаме смисъл във всеки житейски аспект, иска ми се, в следващите редове да обърна внимание на още един основополагащ въпрос, който се поставя винаги, когато се разглежда контекста на феномена „суицид”. Имам предвид ***превенцията на суицидния риск***:

Според дефиницията за „**суицидни мисли и поведение**”, те се определят като сложен процес, който може да включва: суицидни мисли, планиране на самоубийство, опит за самоубийство и самоубийство с фатален край. Суицидното поведение е резултат от взаимодействието на биологични, генетични, психологически, социални, ситуационни и свързани със заобикалящата среда фактори(Hawton и van Heeringen, 2009). De Leo и сътр.(2004) дефинират самоубийството като: „*рядко срещано деяние, водещо до смърт, при което намеренията на извършващия този акт човек са да умре, като целта му при изпълнението на тези намерения е да промени заобикалящата го среда или собственото си положение*”.

Опитите за самоубийства са много по-чести, отколкото самоубийствата. Всички самоубийства и опити за самоубийство влияят пряко или косвено на други хора. Оказват тежко въздействие на „оцелелите“ (хора от близкото обкръжение на самоубилия се), както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. Изчислено е, че всяко самоубийство засяга пряко от шест до четиринадесет роднини и приятели (Clark & Goldney, 2000, Jordan & McIntosh, 2011 г.), или т. нар. „**ефект на Вергер**“, действащ като „спусък“ за **развитие на суицидно поведение**. За съжаление, доказателства за верността на този принцип намираме и при случая на Петя Дубарова, чието проявление се изразява, според информационни данни от този период, в своеобразен бум на опити за самоубийства и самоубийства сред подрастващи български юноши и девойки, връстници на Петя, дори да не са били пряко свързани с живота и личността ѝ, който се отчита след трагичната смърт на поетесата.

Най-разпространените митове: самоубийството не може да се предотврати; да се говори за самоубийството може да увеличи риска от прояви на суицидно поведение; самоубийството е нормална реакция на отрицателни ситуации или преживявания; хората, които говорят за самоубийство не го извършват.

Различните изследвания ясно показват, че суицидното поведение е прекалено сложен и многофакторен проблем. Суицидното поведение никога не се проявява по една единствена причина, а възниква *поради взаимодействието между рискови фактори, придружени от липсата на защитни фактори*. Става въпрос за **интеграция на био-психо-социален модел**, който се фокусира върху три ключови фактора, именно: **фактори, зависещи от личностни характеристики, фактори, зависещи от състоянието и гранични фактори**.

Нека сега да обобщим оказващите влияние в случая на Петя Дубарова фактори: *училищната драма, несподелената любов, натискът и изискванията на обществото, оказвани върху крехката, чувствителна девойка, сочена, че бидейки „обществена” личност трябва да бъде „пример” за останалите подрастващи, извършваните „поправки” от редакциите, съпътствали прохода ѝ в творчески план.....* Не на последно място тук следва да се отчетат и *чисто човешките несъвършенства като завист, която предизвиква у някои нейни съвременници славата на Петя.* Известно е, че още в осми клас в рецензия на писмена работа печално известната ѝ учителка Бахчеванова я скастрия: *„Опитвай се да оригиналничиш, много хвърчиш!”*, а свидетелства на съученици на Петя по-късно разкриват с особена прозорливост отношението на някои от учителите към Петя: *„...Не я обичаха...защото като че ли ѝ завиждаха за душевния мир, за нейната буйност, темперамент и същевременно спокойствие и уравновесеност. Просто не го намираха за естествено...”.* Поетесата осъзнава всичко и заявява: *„Завистта- това според мен е най-низкият човешки помисъл”; „...аз ще се боря с всички сили срещу този плевел...”*.

Считам, че изброените доводи са само поводи за решението на поетесата да сложи край на живота си. Причините са много по-дълбоки и се коренят в незавидното ѝ **психологическо състояние** в този период (всъщност с немалък обхват от време), признаци за което можем да разчетем ясно в създаденото *творчество, в дневника ѝ и отчасти в спомените на близките.* За него, в по-горните редове си позволих да дам и научно обяснение. Фактите са красноречиви: **щастливото, жизнерадостно дете Петя няма нищо общо със страдащата, самотна девойка Петя,** която, за съжаление не е могла да преодолее *кризата на сложната в психологичен аспект юношеска възраст.*

Понастоящем вече годината е 2022 г., но легендата за Петя Дубарова е все още жива и непокътната, така и ще продължава да бъде. Съвсем закономерно се питам, какво бих посъветвала Петя, ако имах възможност да върна стрелките на часовника назад в онова време? След събиране на данните от **анамнезата**, имайки предвид и метода на **обективното наблюдение**, бих провела **психиатрично интервю**: „*Каж ми, Петя, какво чувстваш в момента? Ядосана ли си, гневна, или апатична, плаче ли ти се?*” Дори и мълчанието ѝ би привнесло информация. Във връзка с **терапията**, несъмнено бих използвала **психологически механизми** за преодоляване на изявените **депресивно разстройство, меланхолия** и редуциране в най-голяма степен на проявяваните **апатия и тревожност** като противодействие на посочените **емоционални нарушения**. Като интровертна натура, тя би се разкрила постепенно, стъпка по стъпка, едва когато е създадена стабилна **доверителна връзка**. *В никакъв случай* не бих поставила въпроси като: „*Защо?*”, тъй като те биха предизвикали съпротиви, обвинителни асоциации и още по-голямо „заклучване”. Когато преценя, че дълбоко стаените отрицателни, разяждащи душата ѝ емоции са изведени **безопасно** на показ, бих ѝ говорила за **СМИСЪЛА**. Смисълт на живота във всичките му проявления. „*Помниш ли кога за последен път тиса за смисъла и какъв беше творческият ти импулс да сториш това? Как се чувстваше тогава?*”- този въпрос би **отключил** живеца в нея, който търсим, за да се гарантира спасението ѝ.

В заключение на всичко изложено дотук си мисля, че времето не може да бъде върнато обратно, но думите, които изписахме и ще бъдат още написани за **явлението „Петя Дубарова”** в никакъв случай не са напразно похабени. Темата за **проблематиката на суицидното поведение и рискове при подрастващите**(и не само в тази възрастова група) е актуална и към днешна дата, за съжаление, ще продължава да бъде актуална и занапред.

Превенцията се очертава като единствен възможен изход от тази ситуация. Защото и един човешки живот да бъде спасен, означава огромна стъпка за човечеството. Вярвам, че Петя като изявен творец, хуманист и преди всичко човек би се съгласила напълно с мен...

ПП: Почивай в мир, мило момиче! Надявам се, че някъде там, в безкрая си намерила най-после успокоение за изтерзаната си душа! Знай, че не си забравена! Поклон!

Използвани литературни източници:

1. Георги Попов, „Психопатология. Феноменология. Методология”, Георги Попов, издателска къща „СТЕНО”- Варна, 2012;

2. Добриня Топалова, „Явлението Петя Дубарова. Том 1. Митът на поета”, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София, 2006;

3. Красимира Граматикова, „Ръководство за суицидопревенция за медийни професионалисти”- из публикация в група към социална мрежа, „Диалози на открито”, 2021 г.;

4. проф. Христо Кожухаров/под негова редакция/, „Психиатрия. Учебник за студенти и специализиращи лекари”, Медицински университет-Варна, 2018.